

The Israeli Speech Hearing and Language Association
טלפון: 03-9075373 office@ishla.org.il www.ishla.org.il

האגודה הישראלית של קלינאי התקשורת הפורום ללקויות שפה-למידה בגיל בית הספר

נייר עמדה בנושא: תפקיד קלינאי התקשורת בתהליכי הערכה וטיפול בתלמידים עם לקות למידה על רקע לקות שפה (Language-based Learning Disability) – גרסה לקלינאי תקשורת

עורכות הגרסה הסופית: ד"ר אירית כצנברגר, ורדה קריזר, ד"ר ועמליה בר-און

השתתפו בכתיבה (לפי סדר הא"ב): ד"ר גלית אביבי-בן צבי, שירי אופיר, עדנה אתרוג, אביטל בראון, שולמית גלוסקין, יערה גרינשטיין, לינא חאג', ד"ר בתיה סרוסי, עינת פולק, ד"ר סמדר פתאל, נועה צבר, עדנה צהר, חלי צווילינג

מבוא

מטרת נייר העמדה להביא לידיעת ציבור קלינאי התקשורת את תפקידם ואת אחריותם בתחומי האבחון של תלמידים עם לקות שפה-למידה והטיפול בהם, ואת הרציונל העומד בבסיס הגדרת תפקידם בתחום. הגדרת לקות למידה על פי ה-DSM-5 כוללת שישה מדדים, כאשר ארבעה מתוכם מתארים קשיים בשפה הדבורה ו/או הכתובה: קושי בפענוח ובכתיב, בהבנת הנקרא ובהפקת טקסט כתוב ו/או דבור. שני המדדים הנוספים הם קשיים בתחום המתמטיקה. הגדרה זו משקפת את ההסכמה הרווחת בעשורים האחרונים, על פיה עיקר הקשיים של תלמידים עם לקות למידה הם בתחומי השפה. על כן, לקות למידה בגיל בית הספר תוגדר לרוב כלקות שפה-למידה (Language-Learning Disability). אבחון לקויות שפה לסוגיהן והטיפול בהן לאורך מעגל החיים הוא אחד מתחומי ההתמחות של קלינאי התקשורת.

בגיל הרך ובגיל הגן, כעשירית מהילדים מפגינים קשיים משמעותיים בהבנת השפה הדבורה ו/או הבעתה. עם עלייתם לביה"ס, חלקם צפויים להציג קשיים ברכישת הקריאה והכתיבה, בהבנת השפה הדבורה, בהבנת הנקרא ובהבעת שפה דבורה וכתובה. בגלל מרכזיותה של השפה בלמידה הבית ספרית והעלייה בדרישות השפתיות, צפויים להצטרף אליהם גם תלמידים שלא אובחנו אצלם קשיי שפה משמעותיים בגיל הרך. קשייהם של התלמידים ברכישת הקריאה והכתיבה, בהבנת השפה ובהבעתה, צפויים להשליך על כל תחומי הלמידה הבית ספרית לאורך שנים.

לקלינאי התקשורת יש ידע ייחודי ומעמיק על תחומי השפה הדבורה והכתובה, על הקשר ההדדי בין תחומי השפה השונים, על התפתחותם ועל הקשר בין כישורי השפה השונים לבין היכולות הלימודיות, הקוגניטיביות והתקשורתיות-חברתיות בגילי ביה"ס. בסיס הידע הרחב של קלינאי התקשורת מאפשר להם ניתוח מעמיק

The Israeli Speech Hearing and Language Association
טלפקס: 03-9075373 office@ishla.org.il www.ishla.org.il

ומדויק של הדרישות שהטקסט הדבור ו/או הכתוב מציב בפני התלמידים לצורך הבנתו והפקתו, וכמו כן של התפקוד השפתי-תקשורתי של התלמידים עם בני שיח במגוון מצבים חברתיים-רגשיים. על סמך ניתוחים אלו, קלינאי התקשורת מעריכים את תפקודם של התלמידים ומציעים דרכי התערבות ואסטרטגיות פיצוי תואמות גיל, לתלמידים עם קשיים.

קלינאי התקשורת מלווים את הילדים בגיל הרך ובגיל הגן והם ממשיכים ללוות את הילדים עד הבגרות, הן במסגרות חינוכיות (רגילות, משלבות או כוללניות) והן מחוץ להן, במערכת הבריאות ובמסגרות קהילתיות ופרטיות. נקודת המבט של קלינאי התקשורת היא רחבה, תהליכית, התפתחותית ורגישה לנקודות החוזק והחולשה של כל אחד מהתלמידים, הן בתחום הלימודי והן בתחום החברתי-רגשי. קלינאי התקשורת מביאים את נקודת המבט ואת הידע הייחודי שלהם למפגש עם מורים, פסיכולוגים ואנשי מקצוע נוספים. הם בונים כלי הערכה ומשתלבים בצוותים רב מקצועיים העוסקים בפיתוח כלי הערכה ויודעים לאפיין הן כמותית והן איכותנית את היכולות שמפגינים התלמידים בתהליך ההערכה. הידע של קלינאי התקשורת מאפשר להעמיק ולחדד את ההסתכלות על התפקוד השפתי של התלמידים, לטפל באופן ישיר בתלמידים הזקוקים לכך ולבנות חומרי למידה מותאמים ליכולות של התלמידים המתקשים. כל זאת, תוך שיתוף פעולה הדוק עם ההורים ועם הצוותים החינוכיים והטיפוליים השונים.

ללקות הלמידה על רקע לקות שפה יכולה להיות השפעה משמעותית על המסוגלות החברתית של התלמידים, על מעמדם החברתי, על הדימוי העצמי שלהם ועל ביטחונם העצמי, שהם פועל יוצא של יכולותיהם האקדמיות והחברתיות. הראייה הכוללת של קלינאי התקשורת את תפקודם הלימודי והחברתי-רגשי של התלמידים, ויכולתם לטוות קשרים בין תפקודיהם של הילדים במישורים מגוונים ובהקשרים שונים, מאפשרים לקלינאי התקשורת לקדם את הידע הלשוני ולעודד את השימוש בו לא רק בהיבט הלימודי, אלא גם בתפקוד היום-יומי במגוון הקשרים, כמו שכנוע בני שיח והעברת מידע יעיל במסרון.

התפתחות שפה בגיל ביה"ס: רקע תיאורטי

השפה הכתובה מפגישה את הקוראים עם עושר לשוני נרחב ומורכב שאינו אופייני לשפה הדבורה. בשלבים הראשונים של רכישת האוריינות, התלמידים רוכשים ידע על הדרך שבה המערכת הכתובה מסמנת את המערכת הדבורה, כלומר לומדים לקרוא ולכתוב. במקביל, וככל שיכולות הקריאה והכתיב שלהם מתפתחות, הם עוסקים יותר ויותר בהבנת טקסטים ובהפקתם. השפה הכתובה מאופיינת באוצר מלים אורייני, בדקדוק מורכב ובטקסטים ארוכים ומורכבים, כך שהמפגש עם הטקסטים הכתובים מעשיר את לשונם של הילדים ושפתם ממשיכה להתפתח לאורך שנות הילדות המאוחרת, ההתבגרות והבגרות. הרכישה הלשונית בשנים אלה מאופיינת בהתפתחות דרמטית ומרשימה של שלושה תחומים עיקריים: (א) רכישת מגוון לשוני חדש ונרחב של

The Israeli Speech Hearing and Language Association
טלפקס: 03-9075373 office@ishla.org.il www.ishla.org.il

פריטי מילון, קטגוריות לשוניות ומבנים תחביריים; (ב) פיתוח דרכי קישור חדשות בין פריטים ומערכות לשוניות ליצירת דגמי שפה מורכבים ועשירים יותר; ו- (ג) רכישת אופני ייצוג וחשיבה יעילים ומפורשים יותר על השפה (כלומר, יכולות מטא לשוניות). בין כל אלה מתקיימים יחסי גומלין והזנה הדדית, כך שמערך הידע הלשוני מתארגן מחדש, משתכלל ומתפתח לאורך שנות בית הספר היסודי, החטיבה והתיכון. יכולתם של התלמידים להתמודד עם המורכבות של השפה הכתובה משפיעה על הישגיהם האקדמיים, על תפיסתם העצמית, על יכולתם לרכוש מקצוע בעתיד ועוד. בהתאם לכך, קשיים בתהליכי ההבנה וההפקה של השפה הכתובה טומנים בחובם השלכות מרחיקות לכת על כל אלה.

יכולות תקינות של **קריאה וכתב** הן תנאי ללמידה מתוך השפה הכתובה ולהפקת הטקסט הכתוב. בבסיס הרכישה המוקדמת של הקריאה והכתיבה עומדים תפקודים פונולוגיים ויכולת קידוד. בהמשך, תהליכים מורפולוגיים מאפשרים את המעבר לזיהוי של המילה השלמה ואת ביסוס הכתיב הנכון, וככל שזיהוי המילים מהיר, אוטומטי ונטול מאמץ, מתאפשרת הישענות יעילה על ההקשר לשם קריאה שוטפת ויעילה. קריאה שוטפת מאפשרת הפניית מירב משאבי הקשב להבנה של הטקסט. **הבנה טובה של טקסט** נשענת, אם כן, על קריאה שוטפת, על ידע לקסיקלי ומורפו-לקסיקלי איכותי, הכולל הכרות עם מילים על מגוון משמעויותיהן וערכיהן הדקדוקיים, ועל תהליכים קוגניטיביים ולשוניים גבוהים מסוג תהליכי היסק ואינטגרציה, המאפשרים את הייצוג המנטאלי המלא של המידע. **הפקה מוצלחת של טקסטים כתובים** היא תהליך ארוך טווח וקשה במיוחד. יכולת כתיבה דורשת הפקה יצירתית של תכנים מגוונים ההולמים את הנסיבות התקשורתיות, הסוגה, האופנות והמשלב; מחייבת שליטה במערכת לשונית מובנית ומאורגנת (אוצר מילים, מבנים לשוניים מורכבים, מערכת פיסוק) ובמשאבי קוגניציה עשירים (יכולת בקרה ופיקוח ניהוליים, יכולות תכנון, הצבת מטרות, זיכרון עבודה ועוד); ומערבת התכתבות אינטגרטיבית עם טקסטים אחרים ועם מקורות מידע חיצוניים (ידע עולם). ככל שמתקדמים בגיל ובכיתות הלימוד, עולה החשיבות של איכות הכתיבה וכמותה, ויחד עם הבנת הנקרא היא תופסת תפקיד מרכזי ביכולות השפה הרלוונטיות לגיל בית הספר. כל אלה הם חלק ממומחיותם של קלינאי התקשורת, המכירים לעומק את תחומי השפה השונים והתפתחותם התקינה והלקויה, את האופן שבו השפה הכתובה מייצגת את השפה הדבורה ואת התהליכים הקוגניטיביים והלשוניים שעומדים בבסיס היכולות האקדמיות – יכולות הפענוח והכתיב, הבנת הנקרא והפקת הטקסט הכתוב. מומחיות זו מאפשרת אבחון מעמיק ויסודי של לקות שפה-למידה ומתן טיפול הולם.

The Israeli Speech Hearing and Language Association
טלפקס: 03-9075373 office@ishla.org.il www.ishla.org.il

לקוויות למידה על רקע לקות שפה: הערכה ואבחון

לקוויות למידה על רקע לקות שפה הן לקוויות הטרוגניות שעשויות לבוא לידי ביטוי באופן שונה בגילים שונים. הליקויים בשפה הכתובה, בדומה לליקויים בשפה הדבורה, יכולים להתבטא באחד או יותר ממרכיבי השפה ובאינטגרציה ביניהם. הידע המעמיק, הייחודי והכוללני של קלינאי התקשורת, מאפשר להם להעריך לעומק את יכולות הקריאה והכתיב, את יכולות הבנת הטקסט הכתוב והפקתו ואת היכולות הלשוניות העומדות בבסיסם. הערכה שפתית של קלינאי התקשורת מומלצת בשלבים הקריטיים השונים של הלמידה. בגיל הגן היא חיונית לשם ניבוי מיטבי של יכולות קריאה, הבנת הנקרא, כתיב וכתיבה בשנות בית הספר. בגילי בית הספר, ההערכה של קלינאי התקשורת חיונית לשם הגדרת לקות שפה-למידה ולשם מתן התאמות להיבחנות בחטיבת הביניים, בתיכון ובמוסדות להשכלה גבוהה.

תהליך ההערכה של היכולות השפתיות-תקשורתיות של תלמידי בית ספר על ידי קלינאי התקשורת קודם לתהליך הטיפול וקובע את יעדיו, אך במהלך הטיפול הקלינאים ממשיכים להעריך את יכולותיהם של התלמידים ולהתאים את הטיפול ליכולות משתנות אלו. תהליך ההערכה מתבסס על שלושה עקרונות:

- i. ההערכה יוצאת מתוך התבוננות בתוצרים שהם הבנה והפקה של הטקסט הדבור והכתוב. אם מתגלים קשיים באחד או יותר מאלה, הבדיקה מעמיקה אל הערכת יכולות הקריאה והכתיב והערכת היכולות הלשוניות – יכולות פונולוגיות, מורפולוגיות, מילוניות ותחביריות, תוך התייחסות להיבטים של תפקודים קוגניטיביים וניהוליים כולל זיכרון, תכנון, גמישות חשיבתית, בקרה וקשב.
- ii. ההערכה כוללת שימוש גמיש ומגוון בכלי אבחון מסוגים שונים: כלי אבחון מתוקננים ותקפים, אשר נותנים תמונה נרחבת על יכולותיהם של התלמידים בהשוואה לבני גילם, ומטלות הערכה שנבנו במסגרת מחקרים בחוגים להפרעות בתקשורת ובמסגרות נוספות. כלים אלה מאפשרים התבוננות איכותנית ומעמיקה בתחומי השפה השונים, והם משלימים את התמונה המתקבלת במבחני הנורמות.
- iii. ההערכה מתבצעת באמצעות מגוון מטלות הבודקות את אותן היכולות מזוויות שונות. זאת, מתוך ההבנה שהידע נמצא בתהליכי התארגנות והתגבשות תמידיים, ומתוכלל עם יכולות אחרות. הערכה נכונה צריכה להיות גמישה ודינמית והיא צריכה לקחת בחשבון שיכולות שנמצאות בשלבי התגבשות והתארגנות רגישות לדרישות שמציבות המטלות השונות.

לסיכום, הבנת טקסטים דבורים וכתובים והפקתם הן תוצר משולב ורב-פנים של יכולות המשתכללות עם השנים ועם הניסיון. בבסיסן נמצאות היכולות הלשוניות ויכולות הקריאה והכתיב. יכולות אלו נעטפות ונתמכות על ידי תפקודים ניהוליים, מטה-קוגניטיביים, חברתיים ואישיותיים. כך למשל, יכולות הקשב וזיכרון העבודה מאפשרות לשמור על המידע ולעבד אותו. היכולות המטה-קוגניטיביות מאפשרות העלאת אסטרטגיות לבקרה

The Israeli Speech Hearing and Language Association
 טלפון: 03-9075373 office@ishla.org.il www.ishla.org.il

על התהליכים. ההבנה וההפקה של טקסטים מושפעות גם מידע עולם, מהיכרות עם סוגת הטקסט ועם עולם התוכן בו הוא עוסק, וכן, מהתפיסה העצמית של התלמידים בנוגע ליכולות הקריאה והכתיבה שלהם ומרמות המוטיבציה, העניין והסקרנות של התלמידים. קושי בכל אחד מרכיבים אלה, וכמובן קושי בתכלול של כולם, עשוי לפגום בתהליכי הבנת הטקסט והפקתו.

אבחון שפה-למידה של קלינאי תקשורת צריך לכלול הערכה מעמיקה של **תחומי הליבה** – תחומי השפה והאורייניות, וקישור יכולות אלה עם **תחומי המעטפת** - התפקודים הקוגניטיביים, הרגשיים, החברתיים והתקשורתיים הנדרשים לשם למידה יעילה ולשם תקשורת מוצלחת. אבחון רחב ומעמיק מעין זה מציב את קלינאי התקשורת כאנשי מקצוע בעלי תפקיד חשוב ומרכזי בהבנת הרקע לתפקודם של התלמידים עם לקות שפה-למידה ובמתן תיאור מקיף וכוללני של יכולותיהם, באופן שיוביל לתהליכי התערבות יעילים.

הערכת תחומי הליבה

להלן תיאור תמציתי של תחומי הליבה המרכזיים באבחון שפה ואורייניות בגיל בית הספר ושל הידע והעקרונות המלווים את הערכתם:

- **יכולות לשוניות:** הידע המילוני, המורפולוגי והתחבירי עומדים בבסיס יכולת השפה הדבורה והכתובה. קלינאי התקשורת אמונים על בחינה מעמיקה ותואמת גיל של כל אחד מתחומי שפה אלו ושל הקשרים ביניהם. קלינאי התקשורת אמונים גם על הקשרים בין כל אחד מתחומי השפה לבין אורייניות, חסך סביבתי ולקות למידה על רקע לקות שפה, ולכן ביכולתם לאתר את מהות הקושי הלשוני ואת מקורותיו.
- **פענוח (קריאה):** הערכה של יכולת הקריאה מחייבת היכרות עם הדרישות הלשוניות והקוגניטיביות המאפיינות את השלבים השונים של רכישת הקריאה והיכרות עם הדרך בה מערכת הכתב מייצגת את השפה. בשלבים הראשונים של הרכישה, מוערכות היכולות הפונולוגיות ויכולות הקידוד הנדרשות להבנת הקשר האלפביתי ולפענוח הפונולוגי של המילה. בשלבים מתקדמים יותר, נבחנים היבטים מורפולוגיים, לקסיקאליים ותחביריים המאפשרים את זיהוי המילה השלמה וקריאה שוטפת של הטקסט הלא מנוקד.
- **כתיב:** קלינאי התקשורת הם בעלי ידע אודות התכונות הפונטיות, הפונולוגיות והמורפולוגיות של המילה הדבורה והכתובה. ידע זה מאפשר ניתוח תואם התפתחות של שגיאות כתיב והסברת הגורמים השונים להופעתן בטקסטים של התלמידים. בשלבים המוקדמים של רכישת הכתיב, מוערכות היכולות הפונטיות והפונולוגיות הנדרשות לשם ביסוס הקשר אות-צליל. בשלבים מתקדמים יותר, ההערכה מתבססת על ניתוח מורפולוגי של אותיות התפקוד והשורש במילה.
- **הבנת טקסט דבור או כתוב:** קלינאי התקשורת מיומנים בניתוח טקסטים ובאיתור הצמתים התוכניים והלשוניים (לקסיקליים, מורפולוגיים ותחביריים) העשויים לאתגר את התלמידים המתקשים. כמו כן,

The Israeli Speech Hearing and Language Association
טלפקס: 03-9075373 office@ishla.org.il www.ishla.org.il

קלינאי התקשורת מתייחסים למאפיינים הייחודיים של סוגות טקסט שונות, לרמות השונות של הבנת טקסטים (ליטרליות, מטאפוריות וכדומה) ולתפקודים הלשוניים, הקוגניטיביים והניהוליים הנדרשים לצורך הבנת הטקסטים בסוגות וברמות אלו. מכאן נובעת יכולתם של קלינאי התקשורת לזהות ולהסביר קשיים בהבנת טקסטים אצל תלמידים עם לקות שפה-למידה.

- **הפקת טקסט דבור או כתוב:** הערכה של טקסט דבור או כתוב מחייבת היכרות עם המאפיינים הייחודיים של הסוגה, האופנות והתפקוד התקשורתי של הטקסט, וכמו כן היכרות עם הדרישות הלשוניות והקוגניטיביות המאפיינות את שלבי ההתפתחות השונים של ההפקה בכל סוגה ואופנות. כאנשי שפה, קלינאי התקשורת מומחים בכל אלה ויודעים להסיק מתוך הטקסט הדבור או הכתוב, אודות היכולות הלקסיקליות, המורפולוגיות והתחביריות של הדוברים/כותבים ואודות יכולתם להפיק טקסט מורכב ולכיד תואם סוגה וגיל.

- **יכולות תקשורתיות:** קלינאי התקשורת מיומנים בזיהוי הצלחות וכשלים תקשורתיים בין התלמידים לבין בני השיח שלהם (עמיתים או מבוגרים), ובין התלמידים לבין הטקסטים בהם הם עוסקים כקוראים או ככותבים. הידע של קלינאי התקשורת בתחומי השפה השונים מאפשר להם לזהות את המטרות התקשורתיות של המוען והנמען ואת יעילות המבנים הלשוניים והפרגמטיים בהם הם משתמשים למימוש מטרותיהם התקשורתיות.

הערכה מדוקדקת ומעמיקה של תחומי הליבה מאפשרת בניית פרופילים שונים של תלמידים. למשל, תלמיד המתקשה בהבנת הנקרא למרות יכולת פענוח תואמת גיל או תלמידה שכותבת טקסטים ברמה תואמת גיל אך מבצעת שגיאות כתיב בלתי אופייניות לגיל. בניית פרופילים שונים היא הבסיס לתכנון מותאם ויעיל של ההתערבות.

הערכת תחומי מעטפת

הידע של קלינאי התקשורת ונקודת המבט שלהם, מהווים גורם חשוב ביכולת להעריך לעומק את התפקוד הניהולי והחברתי של התלמידים עם לקות שפה-למידה. להלן תיאור תמציתי של הידע והעקרונות המלווים את הערכת תחומי מעטפת אלו בגיל בית הספר.

- **כישורים ניהוליים:** יכולות הקשב וזיכרון העבודה עשויות להטיל מגבלות על הבנה, רכישה ועיבוד של השפה ועל השימוש היעיל בה. לחלק מהתלמידים לקויי השפה-למידה יש קיבולת זיכרון עבודה מצומצמת בהשוואה לבני גילם. אחרים מתקשים לסנן מידע חיוני, לשמור עליו ולעבד אותו או שהם מפגינים קושי בעיכוב גירויים ובהמרת גירוי ישן בחדש. יכולות ניהוליות אלו ואחרות, אשר עשויות להיות פגועות אצל תלמידים עם לקות שפה-למידה, מכתיבות את כמות ואת איכות המידע אותו הם מסוגלים לעבד בו-זמנית

The Israeli Speech Hearing and Language Association
 טלפקס: 03-9075373 office@ishla.org.il www.ishla.org.il

וכתוצאה מכך, את יעילות התפקוד השפתי שלהם, את גמישותם המחשבתית, ואת יכולתם לפתור בעיות ולנתח אירועים לימודיים וחברתיים. לקלינאי התקשורת, יש ידע ויכולות להסיק אודות הכישורים הניהוליים של תלמידים עם לקות שפה-למידה על סמך התפקוד השפתי-תקשורתי שלהם ולהציע אסטרטגיות פיצוי אשר יקלו על התלמידים ויאפשרו להם תפקוד יעיל יותר. לניתוח תפקודי כזה חשיבות והשפעה על הצלחתם האקדמית ועל קבלתם על ידי עמיתיהם.

- כישורים חברתיים:** בשנות ביה"ס, למעמד החברתי ולמסוגלות החברתית (הנמדדת באמצעות קבלה/דחייה על ידי קבוצת השווים, ובאמצעות היכולת ליצור ולשמר קשר חברי איכותי), יש חשיבות רבה בהתפתחות הזהות העצמית וההערכה העצמית של התלמידים. לתלמידים עם לקות שפה-למידה יש יכולות שפתיות נמוכות אשר משפיעות על ההישגים האקדמיים וגם על מסוגלותם החברתית. הם מתקשים ביצירת יחסים מוצלחים עם עמיתיהם ובשימור יחסים אלו, מציגים אסטרטגיות דלות יותר במשא ומתן, קושי בפתרון מחלוקות עם עמיתים וקושי לקבל את עמדת עמיתיהם. כתוצאה מכך, תלמידים עם לקות שפה-למידה עשויים להיות בעלי מעמד חברתי נמוך, להיתפס על ידי עמיתיהם כפגיעים וכדחויים ולהתאפיין ביחסים בין-אישיים דלים בהשוואה לקבוצת השווים. מכאן, שלהערכת התפקוד השפתי-תקשורתי של תלמידים אלו בתוך הקשר חברתי, יש חשיבות רבה לצורך קבלת תמונה כוללת ורב-פנים של תפקודם.

לקוויות למידה על רקע לקות שפה: התערבות

ההתערבות השפתית של קלינאי התקשורת היא ייחודית וחיונית עבור תלמידים עם לקות שפה-למידה. קלינאי התקשורת מלווים את התלמידים לאורך שנות בית הספר ומטפלים בהם הן בתוך המסגרת החינוכית והן מחוצה לה, במסגרות קהילתיות, בריאותיות ופרטיות. קלינאי התקשורת מטפלים בתלמידים עם לקות שפה-למידה באופן ישיר או באופן עקיף, דרך הצוות החינוכי. ההתערבות יכולה להיות יחידנית, זוגית, קבוצתית, או כיתתית. אופי ההתערבות נקבע בהתאם לפרופיל השפתי-תקשורתי-חברתי של כל תלמיד/ה ובהתאם למטרות האישיים שנקבעו על סמך האבחון, בשיתוף עם הצוות החינוכי, ההורים והתלמידים עצמם. במידת הצורך, התלמידים מקבלים הן התערבות יחידנית והן קבוצתית.

התפיסה הרווחת בקרב קלינאי התקשורת היא שהדרך המומלצת ביותר לקידום כישורים שפתיים ותקשורתיים-חברתיים של תלמידים עם לקות שפה-למידה היא בתוך הסביבה החינוכית, עם תלמידים בני-גילם, לאורך השבוע כולו. לכן, ההתערבות הישירה המומלצת היא של קלינאי התקשורת בנוכחות של איש מצוות החינוך הבית-ספרי, לפחות בחלק מהמפגשים. לחילופין, מומלץ כי קלינאי התקשורת המטפלים בתלמידים עם לקות שפה-למידה מחוץ למערכת החינוכית, ייזמו ויתמכו בקשר רציף עם הצוות החינוכי. כל

The Israeli Speech Hearing and Language Association
טלפון: 03-9075373 office@ishla.org.il www.ishla.org.il

זאת, לשם בניית מודל התערבות יעיל הניתן ליישום במהלך כל שבוע הלימודים על ידי המחנכים והמורים המקצועיים.

שילוב אופטימלי, בעל השפעה מיטבית על קידום יכולותיהם של התלמידים לקויי השפה-למידה יחד עם העצמת הצוות החינוכי, יכול הן התערבות ישירה של קלינאי תקשורת והן שיח, עבודה משותפת והפרייה הדדית של קלינאי תקשורת והצוות החינוכי. קלינאי התקשורת נותנים הדרכה מסוגים שונים לצוות החינוכי, בהתאם לדגשים ולמטרות החינוכיות שהציב בית הספר, החל בהקניית ידע תיאורטי עדכני במסגרת השתלמות בית-ספרית (לדוגמה, ידע עדכני אודות רכישת הקריאה והכתיבה), דרך בנייה משותפת של תוכניות עבודה וחומרי למידה מותאמים לתלמידים עם לקות שפה-למידה, וכלה בהדרכת הצוות החינוכי-טיפול אשר מבצע התערבות עם התלמידים לקויי השפה-למידה. כך למשל, קלינאי התקשורת מקדמים יחד עם המורים את יכולות הבנת הנקרא של התלמידים באמצעות איתור מוקדים מאתגרים בתוך הטקסט (למשל, מבנים תחביריים מורכבים או מילים דו-משמעיות) ופישוט מטלות שפתיות (לדוגמה, המרת מטלת 'קלוז' - השלמת מילים בטקסט - הדורשת ידע תחבירי, לקסיקלי, מורפולוגי ופרגמטי, בשאלות רב-ברירה הדורשות זיהוי של התשובה הנכונה).

מטרת העל של ההתערבות השפתית היא קידום יכולות האוריינות הלשונית, כך שהתלמידים יוכלו לשלוט בשיח הדבור והכתוב על היבטיו השונים על מנת לאפשר להם תפקוד יעיל, הן במישור הלימודי-אקדמי והן במישור החברתי-תקשורתי. התערבות קלינאי התקשורת מתבססת על ידע ייחודי ומעמיק בתחומי השפה, האוריינות והלמידה השונים, כפי שפורטו לעיל, מתוך ראייה התפתחותית ותהליכית. ההתערבות יוצרת אצל התלמידים הרחבה כמותית ואיכותית של הידע הלשוני ומפתחת דרכי קישור בין פריטים ומערכות לשוניות. כל אלו יוצרים דגמי שפה מורכבים ועשירים יותר, המאפשרים לתלמידים תפקוד יעיל יותר ויותר. כך לדוגמה, יצירת קשרי שורש ותבנית בין מילים (תחום מורפולוגי) עשויה לחזק את אחסון המילים בלקסיקון (תחום מילוני), לקדם את יכולת פענוח המילה דרך המבנה הלשוני שלה (תחום הקריאה), להפחית שגיאות כתיב באותיות השורש והתפקוד (תחום הכתיב), לתמוך בפענוח של מילים חדשות (תחום הבנת הנקרא) ולהעשיר את הידע המילוני לשם העלאת המשלב הלשוני (תחום ההבעה הדבורה והכתובה). קלינאי התקשורת בונים את הידע הלשוני של התלמידים עם לקות השפה-למידה נדבך על גבי נדבך, על מנת שיהיה נגיש עבורם לצורך ביצוע מגוון מטלות בתחומי תוכן שונים, בהקשרים אקדמיים וחברתיים שונים, בשפה הדבורה ובשפה הכתובה, כשתי אופנויות המשלימות זו את זו. כל אלה נעשים מתוך הבנה מעמיקה של תהליכי למידה ושל הגורמים השונים שמשפיעים עליהם, ותוך התאמת אסטרטגיות פיצוי ייחודיות לכל תלמיד/ה על פי תחומי החוזק והקושי שלו/ה. למשל, קלינאי תקשורת, העובדים עם תלמידים עם קשיים בהעלאה לקסיקאלית, חושפים אותם לאסטרטגיות מגוונות ויעילות להתמודדות עם הקושי בשליפה וכך מקדמים את יכולת התלמידים להפיק שיח דבור וכתוב יעיל ומאורגן. ההתערבות הממוקדת והמותאמת לצורכי כל אחד מהתלמידים, המבוססת על ידע שפתי התפתחותי,

The Israeli Speech Hearing and Language Association
טלפקס: 03-9075373 office@ishla.org.il www.ishla.org.il

היא זו שמאפשרת שיפור מיטבי בתפקוד השפתי והאקדמי-חברתי-תקשורתי של תלמידים עם לקות שפה-למידה.

סיכום

כבר יותר מארבעה עשורים קיים קונצנזוס רחב שיכולות קריאה וכתובה הן יכולות מבוססות שפה. במקביל, עם התפתחות המחקר על ההתפתחות הקוגניטיבית בעשור הראשון והשני לחיים, התבררה ההתפתחות הדרמטית של היכולת הלשונית בשנות בית הספר ותפקידה המרכזי בלמידה. תובנות אלה מעמידות את ציבור קלינאי התקשורת במרכז תהליכי האבחון של לקויות שפה-למידה והטיפול בהן. קלינאי התקשורת מתמחים בתחומי השפה הדבורה והכתובה, והם בעלי ידע המאפשר להם להעמיק ולמקד את האבחון ואת הטיפול בתלמידים עם לקות שפה-למידה. לתפקוד שפתי-תקשורתי יעיל ותואם גיל יש מקום מרכזי בלמידה הבית ספרית, ולקשיים שפתיים יש השלכות על התפקוד האקדמי והחברתי-רגשי של תלמידים עם לקות שפה-למידה. משום כך, אנו רואות חשיבות רבה בהעלאת המודעות בקרב ציבור קלינאי התקשורת באשר לתפקידם ולאחריותם בתחום טיפולי זה, מחד, ובהגברת המודעות בקרב אנשי המקצוע העוסקים בלקויות למידה ובקרב הציבור הרחב בנוגע לידע הייחודי המאפיין את קלינאי התקשורת ולתפקיד החשוב שלהם בתחום לקויות הלמידה, מאידך. הוועדה כתבה עלון המיועד להורים ונייר עמדה המיועד לצוותי הוראה וטיפול ולקובעי המדיניות הציבורית בנוגע לחשיבות תפקידם של קלינאי התקשורת באשר לאבחון של תלמידים עם לקות שפה-למידה ולטיפול בהם. בהמשך לאמור לעיל, האגודה הישראלית של קלינאי התקשורת פועלת לקידום מספר המלצות למדיניות ציבורית:

- הפיכת אבחון של קלינאי תקשורת לאבחון קביל לשם הגדרת לקות שפה-למידה בשנות ביה"ס היסודי.
- הפיכת אבחון של קלינאי תקשורת לאבחון מוכר לשם מתן התאמות להיבחות לתלמידים עם לקות שפה-למידה בחטיבה, בתיכון ובמוסדות להשכלה גבוהה.
- הכללת טיפול על ידי קלינאי תקשורת, בילדים עם לקות שפה-למידה, בסל הטיפולים של מערכת הבריאות.
- הגדלת מספר שעות הטיפול על ידי קלינאי תקשורת, בילדים עם לקות שפה-למידה, במסגרות הבית ספריות של החינוך הרגיל והמיוחד.

לנייר עמדה זה מצורפת רשימה עדכנית של כלי אבחון מתוקננים ועדכניים, הנגישים לקהל קלינאי התקשורת. הוועדה קוראת לאנשי המקצוע להמשיך לפתח כלי אבחון והערכה בעברית ובערבית.

האגודה הישראלית
של קלינאי התקשורת

The Israeli Speech Hearing and Language Association
טלפקס: 03-9075373 office@ishla.org.il www.ishla.org.il

מקורות

- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-V)* (5th edition). Washington, D.C.
- Bar-on, A., Ravid, D., & Dattner, E. (Eds.) (2018). *Handbook of Communicative Disorders. Theoretical, Empirical, and Applied Linguistic Perspectives*. De Gruyter Motion.
- Berman, R.A. (Ed.) (2016). *Acquisition and Development of Hebrew: From Infancy to Adolescence*. TILAR (Trends in Language Acquisition Research) series. Amsterdam: John Benjamins.
- Bishop D.V., Snowling M.J., Thompson P.A., Greenhalgh T., CATALISE-2 consortium (2017). CATALISE: a multinational and multidisciplinary Delphi consensus study of problems with language development. Phase 2. Terminology. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 58 (10), 1068-1080.
- Kammhi, A.G., & Catts, H.W. (Eds.) (2012). *Language & Reading Disabilities* (3rd edition). London: Person Education.
- Paul, R., Noubury, C., & Gosse, C. (2018). *Language disorders from infancy through adolescence: Listening, speaking, reading, writing, and communicating* (5th edition). St. Louis, MO: Elsevier.

The Israeli Speech Hearing and Language Association

טלפקס: 03-9075373 office@ishla.org.il www.ishla.org.il

נספח: לוח אבחונים

הערות	תחומים נבדקים	נבדקים	גילי יעד	שנת פרסום	מוציא לאור	שם המבחן	שמות המחברים	שפה
גיל שפתי מחושב באמצעות מאגר ממוחשב	עיבוד שמיעתי, הבנת הנקרא, הבנת הנשמע, קריאה והפקה של מילים כתובות, ידע אורתוגרפי, כתיב, ידע מילוני, ידע מורפולוגי, ידע תחבירי	1468 טיפוסיים	כיתות א' - ו'	2015	הוצאת "יסוד"	לוגאת אל קאראא لغة القراءة	אסדי, א., שני, מ., ואברהים, ר.	ערבית
	ידע מילוני	275 טיפוסיים	בני 4-11 שנים	2005	בירן ופרידמן	מבדק "שמש"	בירן, מ. ופרידמן, נ.	ערבית

האגודה הישראלית
של קלימא התקשורת

The Israeli Speech Hearing and Language Association

טלפקס: 03-9075373 office@ishla.org.il www.ishla.org.il

מיועד לניבוי רכישת הקריאה	ידע פונולוגי	97 טיפוסיים בסוף גן חובה ושוב בכיתה א'	סוף גן חובה וכיתה א'	1995	הוצאת מכון מופ"ת	מבחן ערנות פונולוגית ככלי ניבוי לרכישת קריאה	טובול, ג., לפידות, מ. ווהל, א.	עברית
	תפקודים קוגניטיביים ותפיסתיים, קריאה, הכתבה, כתיבה	600 טיפוסיים	כיתות א'-ט'	2000	הוצאת "אח"	אבחון קריאה וכתיבה	טוב-לי, א.	עברית
	עיבוד שמיעתי, ידע פונולוגי, ידע מילוני, ידע דקדוקי, הבנת טקסט מושמע, הפקת טקסט דבור וכתוב, כתיב	300 טיפוסיים ו-45 לקויי שפה-למידה	בני 6-9 שנים	2016	הוצאת "גיא סוכנויות"	ערכה להערכת שפה של ילדים בני 6-9 שנים	כצנברגר, א.	עברית

כתובת: האגודה הישראלית של קלימא התקשורת, בית גומא, מתחם הכפר הירוק רמת השרון
חשבוניות / קבלות / תשלומים ל: ת.ד. 716 סניף הל"ה, גבעתיים 5310602

The Israeli Speech Hearing and Language Association

טלפקס: 03-9075373 office@ishla.org.il www.ishla.org.il

החל מכיתה ד' ניתן להעברה בכתב	ידע מורפו- מילוני	282 טיפוסיים	כיתות ג'-ז'	2020	ד"ש ברשת, 39	מבדק "השלמת מילה גזורה" להערכת ידע מורפו-מילוני	לחמי-קקון, ל., בן-צבי, ג. ובר-און, ע.	עברית
החל מכיתה ד' ניתן להעברה בכתב ובאופן קבוצתי	ידע מילוני	443 טיפוסיים	כיתות ב'-ז'	2020	ד"ש ברשת, 39	מבדק השלמת קולוקציות להערכת הידע המילוני	מנשרי, מ. ובר-און, ע.	עברית
	ידע מילוני	150 טיפוסיים	בני 8-17 שנים	2006	Developmental Neuropsychology 29 (493-508)	מבדקי שיום, שטף פונולוגי וסמנטי	קווה, ג.	עברית
מתורגם ומותאם לעברית	ידע מילוני, ידע מורפולוגי, ידע תחבירי	686 טיפוסיים ו-21 לקויי שפה-למידה	בני 5-12 שנים	2007	הוצאת "יסוד"	אבחון מעש"ה - מחודש	רום, א., מורג, ל. ופלג, ש.	עברית
	עיבוד שמיעתי, ידע פונולוגי, ידע מורפולוגי, ידע תחבירי, קריאה, כתיב	1500 טיפוסיים	כיתות ב'-ו'	2006	הוצאת "יסוד"	ערכת א' עד ת'	שני, מ., לחמן, ד., שלם, צ., בהט, א., וזייגר, ט.	עברית

האגודה הישראלית
של קליפא התקשורת

The Israeli Speech Hearing and Language Association

טלפקס: 03-9075373 office@ishla.org.il www.ishla.org.il

עברית	שני, מ., לחמן, ד., שלם, צ., בהט, א., וזיגר, ט.	ערכת מעק"ב	הוצאת "יסוד"	2003	בני 7-12 שנים	1500 טיפוסיים	ידע פונולוגי, קריאה, כתיבה
עברית	שתיל, א.	מבחן שתיל	הוצאת "אח"	2002	גן חובה וכיתה א'	349 טיפוסיים	עיבוד שמיעתי, עיבוד אורתוגרפי- ויזואלי, הבנת הנשמע, ידע פונולוגי, ידע מילוני, ידע תחבירי
עברית	תבור, ע.	מבחן תבור לאוצר מלים	"הדים"	2008	בני 2-8 שנים	829 טיפוסיים	ידע מילוני, ידע מורפולוגי, היגוי
אנגלית	Cordier, R., Munro, N., Wikes- Gillan, S., Speyer & W. M. Pearce	Pragmatics Observational Measure (POM)	Research in Developmental Disabilities 35 (1588-1598)	2014	בני 5-11 שנים	234 טיפוסיים ו- 108 עם HDHD	ידע פרגמטי כלים לתצפית על התנהגות